

Mravenci ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci

Ants in the collections of the Regional Museum in Olomouc

PAVEL BEZDĚČKA, KLÁRA BEZDĚČKOVÁ

Muzeum Vysočiny Jihlava, Masarykovo nám. 55, Jihlava, CZ – 586 01, e-mail: bezdecka@muzeum.ji.cz

Abstract: The authors give a list of ants from the collections of the Regional Museum in Olomouc, Czech Republic. A total of 772 specimens belonging to 44 species are presented.

Keywords: ants, collections, Formicidae, Regional museum in Olomouc, Czech Republic

Ačkoli mravenci (Hymenoptera: Formicidae) patří k nejpočetnějším živočichům všech našich suchozemských biotopů a jejich výzkum na našem území započal již v devatenáctém století (Lokay 1860), myrmekofauna České republiky není dosud dostatečně prozkoumána. Hlavním důvodem tohoto stavu je především skutečnost, že přední znalci této skupiny se v minulosti soustředili na poměrně malý počet významných lokalit a plošným výzkumem naší země se nikdo soustavně nezabýval. Část materiálu z těchto historických výzkumů je uložena ve sbírkách velkých muzeí (NM Praha, MZM Brno, SM Opava), značná část se však pravděpodobně nedochovala. Z tohoto důvodu jsou menší sbírky v regionálních muzeích nesmírně významné, neboť nám ukazují, byť pouze fragmentárně, obraz myrmekofauny málo prozkoumaných regionů.

V roce 2009 jsme v rámci projektu zaměřeného na revizi českých muzejních sbírek měli možnost revidovat mravence uložené ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci. Jedná se o tři entomologické krabice (muzejky), v nichž je soustředěna myrmekologická kolekce olomouckého entomologa Jakuba Paláska. Kolekce obsahuje Paláskovy sběry mravenců podčeledí Ponerinae, Proceratiinae, Myrmicinae, Dolichoderinae a Formicinae z let 1930 až 1955.

Jakub Palásek (1894–1980) byl významný fytopatolog a entomolog, od roku 1929 člen Čs. spol. entomologické. V letech 1923–1937 působil profesně v Opavě, od roku 1938 v Olomouci. V entomologii se přednostně věnoval broukům (Coleoptera), ale výtečně se orientoval i v dalších řádech. Během života shromáždil jedinečnou sbírku hmyzu obsahující přes dvě stě tisíc jedinců. Dnes se s částmi této sbírky můžeme setkat v řadě českých muzeí i na Slovensku. Ve Vlastivědném muzeu v Olomouci je uloženo na třináct tisíc exemplářů, z toho asi dva a půl tisíce jedinců hmyzu blanokřídlého (cf. Koleška 1989). Výsledky svých studií J. Palásek prakticky nepublikoval, ale svou sbírku zpřístupňoval ostatním kolegům ke studiu. Stejně tak koncem třicátých let umožnil Miloši Záleskému zpracovat informace ze své sbírky pro přípravu III. dílu Prodrumu našeho blanokřídlého hmyzu (cf. Záleský 1939).

Materiál jsme revidovali podle prací Czechowski et al. (2002) a Seifert (2007). Nomenklaturu jsme čerpali

z checklistu českých a slovenských mravenců (Werner et Wiezik 2007), u *Tapinoma madeirense* Forel, 1895 podle Wetterer et al. (2007).

Rody a druhy mravenců jsou řazeny v abecedním pořadí. Lokality jsou u každého druhu řazeny podle čísel mapových kvadrátů (dle Pruner et Míka (1996). U zahraničních sběrů jsme mapové kvadráty nevyhledávali. U každého nálezu jsme uvedli číslo čtverce síťového mapování, oblast, lokalitu, datum sběru, počet a kastu jedinců (M = samec, F = samice, W = dělnice). U všech preparátů platí lgt. J. Palásek.

PŘEHLED MRAVENCŮ VE SBÍRCE

Podčeleď: Ponerinae

Ponera coarctata (Latreille, 1802)

6368: Moravia, Náměšť na Hané, 26. IV. 1942, 1 F, 14 W;

Podčeleď: Myrmicinae

Formicoxenus nitidulus (Nylander, 1846)

6369: Moravia, Droždín, 14. III. 1943, 1 F, 15 W;

Leptothorax acervorum (Fabricius, 1793)

6368: Moravia, Střeň, 27. IV. 1942, 3 W; 12. VI. 1942, 1 W;

Leptothorax muscorum (Nylander, 1846)

6668: Moravia, Ivanovice na Hané, 8. VII. 1941, 10 W;

Manica rubida (Latreille, 1802)

6070: Moravia, Valšov, 12. IV. 1935, 12 W; **6575:** Moravia, Radhošť, 16. VIII. 1940, 4 F, 14 W;

Myrmica rubra (Linnaeus, 1758)

6073: Silesia, Kylešovice, 4. IX. 1937, 10 F, 3 W; **6173:** Silesia, Branka, 5. V. 1935, 7 F; Hradec, 21. IV. 1935, 1 F;

Myrmica ruginodis Nylander, 1846

6071: Silesia, Roudný, 18. V. 1930, 1 W; **6074:** Silesia, N. Sedlice, 13. IV. 1930, 6 W; Přerovec 11. VIII. 1936, 1 F; **6574:** Moravia, Bystřička, 11. VIII. 1940, 15 F; **6575:** Moravia, Radhošť, 16. VIII. 1940, 3 M;

Myrmica rugulosa Nylander, 1846

6469: Moravia, Grygov, 3. V. 1942, 2 F; **6475:** Moravia,

Frenštát, 16. VIII. 1940, 15 W; **6477**: Silesia, Horní Lomná, 15. VIII. 1930, 1 F; **6574**: Moravia, Bystřička, 11. VIII. 1940, 2 M, 2 F;

Myrmica sabuleti Meinert, 1860

5972: Silesia, Krnov, 4. IV. 1935, 11 W; **6073**: Silesia, Opava, 16. VIII. 1936, 1 M; **6173**: Silesia, Kajlovec, 10. VIII. 1936, 4 M, 3 F, 1 W; Žimrovice, 18. VIII. 1937, 3 W; **6176**: Silesia, Podolí, 21. VIII. 1937, 4 M, 1 F, 12 W; **6368**: Moravia, Loučka, 10. VIII. 1942, 2 M, 2 F;

Myrmica ruginodis Nylander, 1846

6574: Moravia, Bystřička, 11. VIII. 1940, 15 F;

Myrmica scabrinodis Nylander, 1846

6070: Moravia, Valšov, 12. IV. 1935, 1 W; **6072**: Silesia, Jakartovice, 30. IV. 1935, 2 F; **6073**: Silesia, Opava, 16. VIII. 1936, 2 M; **6176**: Silesia, Podolí, 21. VIII. 1937, 4 M, 15 W;

Solenopsis fugax (Latreille, 1798)

5972: Silesia, Krnov, 31. III. 1934, 5 W; **6468**: Moravia, Slatinky, 30. VII. 1941, 3 W; **6469**: Moravia, Grygov, 21. IV. 1940, 7 W;

Temnothorax affinis (Mayr, 1855)

6368: Moravia, Náměšť na Hané, 20. IV. 1940, 1 W;

Temnothorax crassispinus (Karavaiev, 1926)

6074: Silesia, N. Sedlice, 28. IX. 1937, 7 W; **6368**: Moravia, Náměšť na Hané, 26. IV. 1942, 8 W;

Temnothorax tuberum (Fabricius, 1775)

6475: Moravia, Frenštát p. R., 28. VII. 1940, 3 F, 8 W;

Temnothorax unifasciatus (Latreille, 1798)

6173: Silesia, Žimrovice, 19. IX. 1937, 22 W;

Tetramorium cf. *caespitum*

6173: Silesia, Žimrovice, 29. VIII. 1937, 9 W; 19. IX. 1937, 5 W; 29. VIII. 1938, 14 M;

Podčeled': Dolichoderinae

Dolichoderus quadripunctatus (Linnaeus, 1771)

6369: Moravia, Horka n. Mor., 27. V. 1939, 13 W; **6469**: Moravia, Grygov, 7. V. 1939, 2 W;

Liometopum microcephalum (Panzer, 1798)

7166: Moravia, Lednice, 5. VI. 1938, 15 W;

Tapinoma madeirense Forel, 1895

5871: Silesia, Biskupice, 13. IV. 1938, 6 W; **6072**: Silesia, Jakartovice, 30. IV. 1935, 1 F;

Tapinoma erraticum (Latreille, 1798)

6173: Silesia, Žimrovice, 28. III. 1937, 7 F; 18. VIII. 1937, 1 F, 1 W; 29. VIII. 1937, 7 W; **6574**: Moravia, Rožnov p. R., 16. VIII. 1940, 1 F;

Podčeled': Formicinae

Camponotus aethiops (Latreille, 1798)

6468: Moravia, Slatinky, 10. VII. 1941, 13 W;

Camponotus fallax (Nylander, 1856)

6369: Moravia, Štarnov, 12. IV. 1953, 3 W; **6469**: Moravia, Grygov, 9. IV. 1939, 10 W;

Camponotus herculeanus (Linnaeus, 1758)

6173: Silesia, Hradec, 9. VI. 1935, 1 F; Silesia, Kajlovec, 26. IV. 1936, 11 M, 4 F;

Camponotus ligniperdus (Latreille, 1802)

6173: Silesia, Hradec, 10. VI. 1935, 3 F, 2 W; Silesia, Kajlovec, 30. V. 1937, 1 W; Silesia, Žimrovice, 6. X. 1935, 4 W; 29. III. 1937, 1 W; 20. IV. 1937, 4 W; 29. VIII. 1937, 1 W; **6368**: Moravia, Náměšť na Hané, 1. VIII. 1941, 13 W;

Camponotus vagus (Scopoli, 1763)

6768: Moravia, Švábenice, 9. VI. 1940, 1 W; **Slovensko**: Kováčov, 26. VI. 1948, 13 W; Stupava, 6. VI. 1955, 12 W;

Formica cunicularia Latreille, 1798

6469: Moravia, Grygov, 3. V. 1942, 3 W; **6672**: Moravia, Rusava, 8. VIII. 1940, 6 W;

Formica fusca Linnaeus, 1758

6074: Silesia, N. Sedlice, 28. IX. 1937, 5 W; **6173**: Silesia, Žimrovice, 29. VIII. 1937, 2 W; **6470**: Moravia, Daskabát, 30. IV. 1939, 2 W; **6874**: Moravia, Horní Lideč, 25. VIII. 1939, 5 W;

Formica lemani Bondroit, 1917

6070: Moravia, Valšov, 12. IV. 1935, 13 F; **Ukrajina** (Podkarpatská Rus), Pop Ivan, 14. VII. 1938, 9 W;

Formica pratensis Retzius, 1783

6368: Moravia, Náměšť na Hané, 31. V. 1942, 13 W;

Formica rufa Linnaeus, 1758

6176: Silesia, Podolí, 21. VIII. 1937, 2 W;

Formica sanguinea Latreille, 1798

6468: Moravia, Slatinice, 20. VII. 1941, 12 M, 10 F, 12 W;

Formica truncorum Fabricius, 1804

6475: Moravia, Frenštát p. R., 16. VIII. 1940, 13 W;

Lasius alienus (Förster, 1850)

6468: Moravia, Slatinky, 19. VII. 1942, 6 F, 1 W; **7165**: Moravia, Tuřold u Mikulova, 6. VI. 1938, 1 W;

Lasius brunneus (Latreille, 1798)

6368: Moravia, Střeň, 20. IV. 1941, 5 W; **6369**: Moravia, Horka n. Mor., 27. V. 1939, 2 W;

Lasius emarginatus (Olivier, 1791)

6368: Moravia, Náměšť na Hané, 10. V. 1942, 22 W;

Lasius flavus (Fabricius, 1781)

6073: Silesia, Kylešovice, 3. X. 1937, 1 W; **6074**: Silesia, N. Sedlice, 28. IX. 1937, 2 W; **6171**: Silesia, Roudný, 18. V. 1930, 7 W; **6173**: Silesia, Žimrovice, 28. VIII. 1937, 10 M, 12 F, 13 W;

6368: Moravia, Malý Kosíř, 5. VII. 1939, 5 W; **6468:** Moravia, Slatinky, 19. VII. 1942, 1 F;

Lasius fuliginosus (Latreille, 1798)

6173: Silesia, Žimrovice, 19. IX. 1937, **6368:** Moravia, Náměšť na Hané, 7. VI. 1942, 1 W; **6469:** Moravia, Neředín (Olomouc), 27. V. 1950, 9 M; **6668:** Moravia, Ivanovice na Hané, 29. VI. 1939, 8 W; **6768:** Moravia, Švábenice, 9. VI. 1940, 1 W; **6874:** Moravia, Horní Lideč, 18. VIII. 1939, 2 W;

Lasius mixtus (Nylander, 1846)

6073: Silesia, Slavkov, 31. VIII. 1930, 1 F;

Lasius niger (Linnaeus, 1758)

6073: Silesia, Kylešovice, 4. IX. 1937, 7 W; **6469:** Moravia, Grygov, 9. IV. 1939, 3 W; **6768:** Moravia, Švábenice, 9. VI. 1940, 4 W;

Ukrajina (Podkarpatská Rus), Bohdan, 19.6.1938, 2 M;

Lasius paralienus Seifert, 1992

6173: Silesia, Žimrovice, 28. VIII. 1938, 13 M. 1 W;

Lasius platythorax Seifert, 1991

6173: Silesia, Žimrovice, 29. VIII. 1937, 2 W; **6874:** Moravia, Horní Lideč, 16. VIII. 1939, 11 W;

Lasius umbratus (Nylander, 1846)

6173: Silesia, Žimrovice, 18. VIII. 1937, 11 M, 15 W;

Plagiolipsis vindobonensis Lomnicki, 1925

6469: Moravia, Grygov, 20. VIII. 1939, 6 W; 21. IV. 1940, 9 W;

Polyergus rufescens (Latreille, 1798)

6469: Moravia, Grygov, 1. V. 1941, 1 W; 3. V. 1942, 7 W; **Slovensko:** Štúrovo, 8. V. 1950, 1 W; Parkán, 26. VI. 1948, 6 W;

Ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci jsou uloženy tři entomologické krabice (muzejky) obsahující myrmekologickou kolekci Jakuba Paláska. Obsahují 772 exemplářů (104 samců, 117 samic a 551 dělnic), celkem 44 druhů mravenců ze 17 rodů a 4 podčeledí. Nacházejí se zde téměř výhradně doklady z území Moravy a Slezska z období 1930 až 1955. Většina preparátů pochází z Opavska a Olomoucka. Dále jsou ve sbírce zastoupeny materiály z jižní Moravy, čtyři vzorky pocházejí ze Slovenska a dva z Ukrajiny.

Všechny preparáty jsou skvěle vypreparovány, lokalizovány a determinovány. Determinaci 65 položek provedl autor kolekce, J. Palásek. Čtyřicet položek determinoval

M. Záleský, pět položek J. Kratochvíl a čtyři položky S. Kolubajiv. Některé determinace byly chybné, nomenklatura velké části položek byla zastaralá.

Sbírka je ve velmi dobrém stavu. Třebaže neobsahuje žádné výjimečné či lokálně vymizelé druhy, je velmi cenná, neboť poskytuje dobrý náhled na myrmekofaunu Opavska a Olomoucka v první polovině minulého století.

PODĚKOVÁNÍ

Děkujeme Mgr. Miloši Kristovi, Ph.D. (Vlastivědné muzeum v Olomouci) za pomoc a zpřístupnění sbírky ke studiu, kolegovi Ivo Těťálovi (Západočeské muzeum v Plzni) za připomínky k rukopisu.

Tato práce byla podpořena grantem č. DE07PO4OMG009 MK ČR.

LITERATURA

CZECHOWSKI W., RADCHENKO A., CZECHOWSKA W. (2002): The ants (Hymenoptera, Formicidae) of Poland. Museum and Institute of Zoology PAS Warszawa, 200 pp.

KOLEŠKA Z. (1989): Seznam biografii Československých entomologů. Pokračování 11. – Zprávy Čs. spol. entomol. při ČSAV, 25: 372–373.

LOKAY E. (1860): Popsání hlavních druhů mravenců v Čechách žijících s ohledem na hosti dosud v mravenišťích nalezené. – Živa, 8: 238–253.

PRUNER L. et MIKA P. (1996): Seznam obcí a jejich částí v České republice s čísly mapových polí pro síťové mapování fauny. – Klapalekiana, 32 (Suppl.): 1–175.

SEIFERT B. (2007): Die Ameisen Mittel- und Nordeuropas. Lutra verlags- und Vertriebsgesellschaft, Görlitz, 368 pp.

WERNER P. et WIEZIK M. (2007): Vespoidea: Formicidae (mravencovití). Pp. 133–164. – In: BOGUSCH P., STRAKA J., KMENT P. [eds.] 2007: Annotated checklist of the Aculeata (Hymenoptera) of the Czech Republic and Slovakia. Komentovaný seznam žahadlových blanokřídlých (Hymenoptera: Aculeata) České republiky a Slovenska. – Acta Entomologica Musei Nationalis Pragae. Supplementum, 11: 1–300.

WETTERER J. K., ESPADALER X., WETTERER A. L. (2007): Ants (Hymenoptera: Formicidae) of the Madeiran archipelago. – Sociobiology, 49(3): 265–297.

ZÁLESKÝ M. (1939): Formicoidea. Pp. 191–240. In: BAŤA L. [ed.] Prodróm našeho blanokřídlého hmyzu, Pars III. – Sborník ent. odd. Nár. mus. Praha, XVII.

